

Detlaraziun Universala di Dërc dles Porsones

Ressoluziun 217 A (III) dla sentada generala di 10 de dezëmbër dl 1948

Pream

Deache le reconescimënt dla dignité de düc i mëmbri dla comunité dla jënt y di medemi dërc inalienabli, é la fondamënta dla liberté, dla iustizia y dla pêsc tl monn;

deache la manćianza de reconescimënt y le desprijamënt di dërc dles porsones à portè pro a ac de barbaria, che ofënn la cosciënza dles porsones y deache al é gnü anunzié che n monn, olache les porsones à la liberté de parora y de religiun y la liberté da tëma y meseria é la majera aspiraziun dla porsona;

deache al va debojëgn da defëne i dërc dles porsones cun normes iuridiches a na moda che la porsona ne vëgnes nia sforzada da adorè la rebeliun sciöche ultimo meso cuntra la tirania y l' opresciun;

deache al va debojëgn da sostignì le svilup di raporé d' amizizia danter les Naziuns;

deache i popui dles Naziuns Unides à reconfermè tl Statut súa crëta ti dërc fundamentai dla porsona, tla dignité y tl valur dla porsona, tl' avalianza di dërc danter ël y ëra y à tut la dezijiun da promöie le progrès sozial y de mius condiziuns de vita te na majera liberté,

deache i Stać mëmbri s' à tut dant da miré, en colaboraziun cun les Naziuns Unides, al respet y al' osservanza universala di dërc dla porsona y dles libertës fondamentales;

deache na comprenjiun coletiva de chisc dërc y de chëstes libertës é de grandiscima importanza por realisé deplëgn chëstes oblianzas,

protlamëia la Reuniun Generala

chësta detlaraziun universala di dërc dles porsones sciöche ideal coletif da arjunje da düc i popui y dötes les Naziuns, a na moda che vigni porsona y vigni organn dla sozieté se sforzes, tignin tres amënt chësta Detlaraziun, da sostignì cun l' insegnamënt y l' educaziun, le respet de chisc dërc y de chëstes libertës, y da garantì tres mosöres nationales y internacionales progressives, le reconescimënt universal y efetif y le respet danter i popui di Stać mëmbri y chi di territori sotmetüs a súa iurisdiziun.

Articul 1

Dötes les porsones nasc lëdies y cun la medema dignité y i medemi dërc. Ares à na rajun y na cosciënza y mëss s' incuntè öna cun l' atra te n spirit de fraternité.

Articul 2

A vigni porsona ti spétel düc i dërc y dötes les libertës protlamà te chësta detlaraziun, zënza degöna desfarënzia porvia dla raza, dl corù dla pel, dl ses, dl lingaz, dla religiun, dl' opiniun politica o de n' atra sort, dla provegnënza nazionala o soziala, dla richëza, dla nasciüda o de d' atres condiziuns.

Ala medema maniera ne pol gnì fat degöna desfarënzia por la posiziun politica, iuridica o internazionala dl païsc o dl teritore de chël che la porsona fej pert, anfat sce chësc é independënt, sot a n' aministraziun de crëta, nia autonom o sotmetü a val' sort de limitaziun de sovranité.

Articul 3

Vigni porsona à le dërt de vita, de liberté y de segurté dla porsona.

Articul 4

Degöna porsona ne po gnì tignida te stlavité o sorvidù; la stlavité y le comerz de stlâfs te bel anfat éi forma é proibis.

Articul 5

Degöna porsona ne po gnì sotmetüda a tortöra, tratamënc crödi, inumans o umilianc o puniziuns.

Articul 6

Vigni porsona à le dërt che al ti vëgnes reconesciü indlunch süa personalité iuridica.

Articul 7

Dötes les porsones é anfat dan la lege y à le dërt, zënza degöna desfarënzia, da gnì defenüdes dala lege ala medema manira. Dötes les porsones à le dërt da gnì defenüdes ala medema moda cuntra de vigni sort de discriminaziuns, che va cuntra chësta detlaraziun y cuntra vigni impiziamënt a na te' discriminaziun.

Articul 8

Vigni porsona à le dërt de na poscibilité reala de recurs pro i tribunai statai competënc cuntra aziuns che violëia i dërc fundamentai che ti vëgn reconesciüs a vigni porsona dala Costituziun o dala lege.

Articul 9

Degöna porsona ne po gnì arestada, sarada ia o esiliada arbitriamënter.

Articul 10

Vigni porsona à le dërt, te na posiziun de avalianza plëna, a n' audiënza publica y valia dan n tribunal independënt y imparzial, cun na determinaziun de sü dërc y de sü dovëis, sciöche de vigni acüsa penala te sü confrunc.

Articul 11

Vigni porsona che vëgn incolpada de n reat à le dërt da gnì reconesciüda sciöche inozënta, éina che süa colpa ne é nia gnüda cumprovada aladô dla lege te n prozès publich, olache ara à albü dötes les garanzies che va debojëgn por süa defenüda.

Degöna porsona ne po gnì condanada porvia de n' aziun o na tralascianza che ne ê nia punibla tl momënt dl' esecuziun, aladô dl ordinamënt iuridich nazional o internazional. Implü ne pol nia gnì dè na sanziun plü alta co chëra aplicabla tl momënt che le reat é gnü eserzitè.

Articul 12

Degöna porsona ne po gnì sotmetüda a interferënzes arbitrares te süa vita privata, süa familia, süa éiasa y süa corespondënza o gnì ofenüda te so onur y süa reputaziun. Vigni porsona à le dërt da gnì sconada dala lege cuntra chëstes interferënzes o ofenüdes.

Articul 13

Vigni porsona à le dërt da se möie lediamënter te n stat y da se chirì fora súa residënza lediamënter.

Vigni porsona à le dërt da s' un jì da n païsc, inçe dal sò, y da gnì zoruch te so païsc.

Articul 14

Vigni porsona à le dërt da chirì y da ciafè te d' atri païsc asil cuntra les persecuziuns.

Chësc dërt ne podarà nia gnì ghiré sce la porsona vëgn veramënter chirida por reac che n' é nia politics o por aziuns cuntra i fins y i prinzijs dles Naziuns Unides.

Articul 15

Vigni porsona à le dërt da avëi na zitadinanza.

A degöna porsona ne pol ti gnì tut arbitriamënter no súa zitadinanza, no le dërt da baratè zitadinanza.

Articul 16

Ëi y ëres cun n' eté adatada à le dërt da se maridé y mëte sö familia, zënza limitaziun de raza, zitadinanza o religiun. Ai à i medemi dërc por éi che reverda le matrimone, tratan le matrimone y canche al vëgn deslié.

Les porsones po ma gnì dades adöm cun le consëns lëde y plëgn di nüc.

La familia é la basa naturala y fundamentala dla sozieté y à le dërt da gnì defenüda dala sozieté y dal Stat.

Articul 17

Vigni porsona à le dërt da avëi na proprieté personala o deboriada cun d' atri.

A degöna porsona ne pol ti gnì tut arbitriamënter súa proprieté.

Articul 18

Vigni porsona à le dërt de liberté de pinsier, cosciënza y religiun; chësc dërt tol ite la liberté da mudé religiun o fede, y da mostrè, dassora o deboriada cun d' atri, tl publich o tl privat, súa religiun o súa fede tl insegnamënt, tla pratica, tl cult y tl' osservanza di rituai.

Articul 19

Vigni porsona à le dërt de liberté de minunga y espresciun, cun laprò le dërt da ne gnì nia scintiné por súa minunga, y da chirì, ciafè y dè inant informaziuns y ideas tres vigni meso y zënza tignì cunt de confins.

Articul 20

Vigni porsona à le dërt da se incuntè y se assozié en pêsc.

Degöna porsona ne po gnì sforzada da fà pert de n' assoziasiun.

Articul 21

Vigni porsona à le dèrt da tó pert al govern de so païsc, sides diretamënter che tres rapresentancé chiris fora lediamënter.

Vigni porsona à le dèrt da ti rové pormez ales medemes condiziuns ai posc de laûr publics te so païsc.

La orentè populara é la fondamènta dl' autorité publica; chësta orentè mëss gnì a espresciun tres lîtes regulares y dërtes, universales y valies, cun litaziun socrëta o n' atra prozedöra ecuivalènta a na votaziun lëdia.

Articul 22

Sciöche mëmber dla sozieté à vigni porsona le dèrt de segurèza sozuala, sciöche inçe da realisé tres mosöres nazionales y la colaboraziun internazionala, tignin cunt dl' organisaziun y dles ressurses de vigni stat, i dërcé economics, soziai y culturai che va debojëgn por súa dignité y le svilup lëde de súa personalité.

Articul 23

Vigni porsona à le dèrt da podëi laurè, da se chirì fora lediamënter súa profesciun, da avëi condiziuns de laûr iüstes y dalvers y da gnì defenüda cuntra la dejocupaziun.

Vigni porsona à le dèrt da ciafè le medemo paiamënt por le medemo laûr zënza discriminaziuns.

Vigni porsona che laôra à le dèrt da ciafè n paiamënt adatè y dalvers che ti garantësces a d' ëra y a súa familia n' esistënza aladô dla dignité umana, integrada sce al va debojëgn, cun d' atres mosöres de proteziun sozuala.

Vigni porsona à le dèrt da mëte sö sindacaç y da jì laprò por defëne sü interes.

Articul 24

Vigni porsona à le dèrt da palsè y da avëi tēmp lëde y dantadöt na limitaziun adatada dles ores de laûr y feries periodiches paiades.

Articul 25

Vigni porsona à le dèrt da avëi n standard de vita che garantësces súa sanité y so bëgnester y chël de súa familia, tignin cunt dantadöt dl' alimentaziun, dl quant, dl' abitaziun, dles cures mediches y di sorvisc soziai che va debojëgn, sciöche inçe la segurèza tl caje de dejocupaziun, maratia, invalidité, vedovanza, vedlëza o sce ara perd a val' atra moda i mesi de sostëgn, porvia de condiziuns che ne depënn nia da d' ëra.

Les umes y i mituns à le dèrt da ciafè cures speziales y sostëgn. Düc i mituns, nasciüs tl matrimone o defora da d' ël, mëss ciafè la medema sconanza sozuala.

Articul 26

Vigni porsona à le dèrt da ciafè n' istruziun. L' istruziun mëss ester altamo por éi che reverda la scora elementara y la formaziun de basa debann. L' istruziun elementara mëss ester obligatoria. Dötes les porsones mëss podëi ciafè n' istruziun tecnica y

profesionala y ti rové pormez ala medema maniera al' istruziun alta aladô de sües capacitês.

L' istruziun mëss se orientè al svilup plëgn dla personalité umana y al renforzament dl respet di dërc dles porsones y dles libertês fundamentales. Ara mëss portè pro ala comprenjiun, toleranza, amizizia danter dotes les naziuns y i grups raziai y religiusc y sostignì l' ativité dles Naziuns Unides por mantignì la pêsc.

I geniturs à le dërt de prioritè da chirì fora l' istruziun de sü mituns.

Articul 27

Vigni porsona à le dërt da tó pert lediamënter ala vita culturala dla comunité, da se gode les erts y da tó pert al progrès scientifich y a sü benefizi.

Vigni porsona à le dërt che i interesc morai y materiai che vëgn da süa produziun scientifica, leterara y artistica vëgnes sconò.

Articul 28

Vigni porsona à le dërt da avèi n ordinm sozial y internazional, olache i dërc y les libertês nominades te chësta detlaraziun po gnì realisà deplëgn.

Articul 29

Vigni porsona à dovëis devers la comunité, deache ma dailò vara da se daurì al svilup lëde y plëgn de süa personalité.

Da eserzitè sü dërc y sües libertês mëss vigni porsona ma gnì sotmetüda a chës limitaziuns che vëgn fates fora dala lege por garantì le reconescimënt y le respet di dërc y dles libertês di atri y por ademplì i dërc bojëgns dla morala, dl ordinm publich y dl bëgnester general de na sozieté democratica.

Chisc dërc y chëstes libertês ne po a degöna moda gnì eserzità cuntra i fins y prinzipls dles Naziuns Unides.

Articul 30

Degöna disposiziun de chësta detlaraziun ne po gnì interpretada a na moda da ti dè insaçi dërt a n stat, n grup o na porsona da eserzitè n' ativité o n' aziun por tó y jì i dërc y les libertês nominades te chësta detlaraziun.